

Karel Jaromír Erben, Kytice

Kytice

Prvopočátek mateřidoušky
v bývalém kraji Klatovském,
jak jinak, ukotven je v Českém kraji,
držíme se vzniku slova samého
mateří douška.

Je to snad matčina duše, asi ano,
to i v ostatních, vzdálenějších krajích se tvrdí.
Dodnes tuto bylinu rádi hledáme,
s láskou trháme,
lék, po kterém se krásné sny zdají.

Zemřela matka a do hrobu dána,
sirotky po ní zůstaly;
i přicházely každičké rána
a matičku svou hledaly.

I zželelo se matce milých dětí;
duše její se vrátila
i vtělila se v drobnolistý kvítek,
jímž mohylu svou pokryla.

Poznaly dítky matičku po dechu ,
poznaly ji a plesaly:
a prostý kvítek , v němž mají útěchu,
matří-douško nazvaly . -

Poklad

Jinde také nežli v zemi české je tento
příběh znám, avšak rozličně se proměňuje
vetkaná legenda o sv. Klimentu papeži.

Trajan, císař římský,
dal sv. Klimenta v moři utopiti,
však každý rok v jeho den utonutí
po dobu sedmi dnů
moře se na tři míle rozestupovalo.

V poslední den po suchu poutníci
nalézali chrám sv. Klimenta mramorový,
v něm sv. Kliment v krásné skříni.

Jena nešťastnice, poslední den, když k hrobu přišla
znenadání, když moře se zavřelo,
v tom zděšení své dítě na místě zanechala,
i s ostatními z toho místa utekla,
na své dítě vzpomněla si, již jen žal a pláč jí zůstal.

Po celý rok se soužila,
však přesně za rok znovu na toto místo se vrátila,
její dítě na tom samém místě bylo, kde ho ponechala,
a k jejímu překvapení dítě své na tom samém místě spatřila,

navíc její dítě tam nerušeně spí,
v dojetí a radosti matka své dítě obejmula,
tak jak to dokáží jen milující matky,
v tom mateřském žáru svého dítěte se zeptala:
„Kde jsi celý rok bylo?“
Dítě odpověď dalo: „Nevím, kde celý rok jsem bylo,
vždyť jen jednu noc přespal jsem jinde.“

V české kotlině je legenda svým nitrem stejná,
moře zmizelo,
jen žena ho vyměnila za kostelíček plný zlata,
a v něm na své dítě zapomněla,
to zlato, co ji oslepilo, aby i dítě si s ním pohrálo,
nyní ženu vábí málo,
děkuje bohu, že znovu po roce
může své dítě přivinout k sobě,
pryč s bohatstvím, dítě pro matku je nadevše!

Svatební košile

V Čechách se tato pověst vypravuje
dvojím způsobem,
avšak vždy je přítomná hluboká láska,
která se ze života jdoucího vytrácela.
Písně i pověsti národní nám říkají:
umrlí z hrobu vycházejí pro své milující
dívky či ženy, které za svých životů milovali,
nebo naopak
ženy lákaly muže milující za svých životů,
v kaši vařily jejich umrlčí hlavu,
aby svého dosáhly.

Původ těchto pověstí bude jistě starý,
vždyť dívka úskokem chce se zbavit upíra!
A košile bílé vždy přítomny byly,
co více mohlo připomínat bílé tělo spanilé...

Již jedenáctá odbyla
a lampa ještě svítila.
Hoj, má panenko, tu jsem již!
Hoj, má panenko, co děláš?
Zdalipak mě ještě znáš,
aneb jiného v srdci máš?

Tak v příběhu našem lákána byla panenka,
co již nebyl živ její druh,
dobře se panna radila, že na boha myslila,
tu mrtvý, jak se postavil,
pádem na zem se povalil, tak zmizel i zlý její druh.
Spanilá těla bílá, spanilá,
jen ať si jsou, kde mají být,
bělostné jako svatební košile mohou klidně být!

Polednice

Polednice nebo divé ženy,
jedno je, jak nazývat je budeme.
Již odpradávná se tvrdí
v půlnoci a v pravé poledne,
dle podání lidu,
neradí se chodit po lesích,
divá žena nebo polednice může na člověka
poslat blud.

U lavice dítě stálo,
z plna hrdla křičelo.
Z Polednice hrůzu matka měla,
avšak sama si ji na své dítě přivolala,
nyní v mdlobách matka leží,
k ňadrům dítě přimknuté,
matku vzkřísili,
avšak dítě – zalknuté.
V poledne zvon udeřil,
klicka cvakla, dveře letí,
táta vchází do dveří...

Zlatý kolovrat

Vstávej dceruško, již je čas,
pan král již čeká,
matka však dvě stejné dcery měla,
jednu vlastní, druhou nikoliv,
rozhodla se tedy smrti nevlastní dcery
krále ošidit.
Avšak za nepřítomnosti krále
v hluboké, pusté křovině rozřezáno bylo
tělo Dorotky, tak nevlastní dcera se jmenovala.
Otevřené proudy, z nich živobyť se lilo
na zelený mech, živá to byla voda.
Nyní již vlastní dcera, co královnou se stala,
zachtělo se jí kolovrátku z ryzího zlata.
Kupte paničko, drahý není,
za dvě nohy jest.
Jděte matičko, dejte nohy naší Dory za něj,
přesně tak, jak chtějí.
Ještě zlatou přeslici zachtělo se královně,
za ruce Dory ji vyměnily.
Nyní již zlatý kolovrátek se zlatou přeslicí již vlastní,
to vše proto, aby živou vodou
Dorotku, živou vodou spojil.
Zlatý kolovrat je již pohromadě
a pravda z něj se přede,
Dorotka po živé vodě procitá,
a co ta matka, babice?

A co dcera, hadice?
Dorotka se stává královnou,
ta pravá tedy to žena je pro krále. Co Dorotce udělaly,
dočkaly se toho samého
v lese hlubokém.

Štědrý den

Na tento den
jednou v roce se věštby provozují.
Hospodář, hospodyně, mládenec nebo panna
jsou zvědaví, co je pro příští rok čeká,
přání tolik, kdo se však toho přání
zříci může?

Každý si však jist být může,
pokud obdaruje bližního svého,
jistě jeho přání splní se,
tak obdarují nejen své blízké,
tak krajinou svou, co živí je,
zvířata a věci, co je obklopují,
a v tento den až do večere
musí se držet tuhý půst,
dětem se také slibuje, které se postí,
že v noci uvidí i zlatá prasátka,
přejeme si tedy všichni,
abychom se dobře měli.

Holoubek

Neplač, nenaříkej,
mladá vdovo!
Škoda tvých očí,
poslouchej rozumné slovo.

Zde zjevuje se duše člověka,
ten, který se neprovinil.
Ten holoubek je bílý,
však ten, co v životě škraloup zanechal,
holoubek barvu tmavší má,
duše zločincova,
však na sebe podobu
krkavce černého bere.

Záhořovo lože

Pověst česká řídí se heslem
„Nuže ať obejmeme pekelnou děvku.“
Ti letopiscové, co nám tuto zprávu předávají,
tvrdí, že jedná se o jistý stroj,
železná panna nazvaném,
který soud katu v ruce vydat nechtěli,
pro zločiny své byli sem dopravováni,

spravedlivá je ruka boží,
všichni se hrozí pokuty lože Záhořova,
to je onen krvavý zápis,
železná panna nazvaném...

Vrba

Důležitá to zvěst,
„Co sudice káže,“
tak a podobné vysvětlení jsou,
lidé proměňují se ve stromy,
nebo také naopak, ve zvířatech různých člověka můžeme potkávat...
„Mocné slovo se neomýlí,“
mocným slovem rozumíme
zařikávání nebo také zažehnávání.
Pokud se dítě narodí, přicházejí k němu tři sudice.
Jedna praví: „To z něho bude.“
Druhá praví: „Ne tak, ale to z něj bude.“
Třetí pak pokaždé již rozhoduje...
Smrt bere různě,
kolem oken jdoucí žena v bílém ukáže,
kdo je tím nešťastníkem,
nebo přímo v příbytcích lidí se ukáže,
znamení, kdo zemřítí má,
je však mnoho...
„Kudy tedy smutná žena chodí.“

Věštkyň

Pamětí opravdu hodně jest,
Čechové si v proroctvích libovali,
drobných i dlouhých pověstí je tolik, že konce nedohlédneme.

„Nenaříkejte, neštěstí a osud,“
vztahuje se k pověsti a my tomu rozumíme.
V naší řeči současné máme troje dveře:
Čechy, Morava a Slovensko, ano, pověst starší je, není totožná našemu věku,
toto však podepsat můžeme i nyní:
„Vy, kdo znajíce otců slavné činy.“

Vždy stejně vítězí, ať pověst je jakákoli,
i z dob minulých.
Pokud má srdce a zdravý rozum k tomu, nechť je o čemkoli...

Do svého básnického jazyka si přeložil Erbenovu Kytici
Jiří Brůna, český básník.